

Fabrikinspektør-Beretninger.

I.

De østrigske.

I Østrig indførtes Fabrikinspektorat-Institutet ved Lov af 17. Juni 1883. Loven bemyndigede Handelsministeren til efter Samraad med Indenrigsministeren at udnævne en Central-Fabrikinspektør (»Central-Gewerbeinspektor«) og det nødvendige Tal af Fabrikinspektører eller rettere Industriinspektører (»Gewerbeinspektoren«)*. »En Fabrikinspektørs Virksomhed omfatter i Regelen alle industrielle Foretagender (»alle gewerblichen Unternehmungen«) i et eller flere Distrikter (»Bezirke«).« Undtagelsesvis kan enkelte Industrigrene udelukkes fra den almindelige Inspektion og derimod stilles under Special-Inspektørers Tilsyn. »Ligeoverfor Arbejdsgiverne og Arbejderne bestaar Fabrikinspektørernes Opgave i Tilsynet med Efterlevelsen af Lovbestemmelserne vedrørende: 1. de Indretninger, som Forretningsindehaverne er forpligtede til at træffe til Beskyttelse af Arbejdernes Liv og Sundhed saavel i Arbejdslokalerne som i Beboelsesrummene, forsaavidt de sørger for saadanne; — 2. Anvendelsen af Arbejderne, den daglige Arbejdstid og de periodiske Arbejdsafbrydelser; — 3. Førelsen af Arbejderfortegnelser og Tilstedeværelsen af Tjenesteordninger, Lønningsbetalingen; — 4. de unge Hjelpearbejdedes industrielle Uddannelse.«

*) Vi benytter i det følgende den gængse, men ikke ganske adækvate Benævnelse »Fabrikinspektør.«

Fabrikinspektør-Beretninger.

I.

De østrigske.

I Østrig indførtes Fabrikinspektorat-Institutet ved Lov af 17. Juni 1883. Loven bemyndigede Handelsministeren til efter Samraad med Indenrigsministeren at udnævne en Central-Fabrikinspektør (»Central-Gewerbeinspektor«) og det nødvendige Tal af Fabrikinspektører eller rettere Industriinspektører (»Gewerbeinspektoren«)*. »En Fabrikinspektørs Virksomhed omfatter i Regelen alle industrielle Foretagender (»alle gewerblichen Unternehmungen«) i et eller flere Distrikter (»Bezirke«).« Undtagelsesvis kan enkelte Industrigrene udelukkes fra den almindelige Inspektion og derimod stilles under Special-Inspektørers Tilsyn. »Ligeoverfor Arbejdsgiverne og Arbejderne bestaar Fabrikinspektørernes Opgave i Tilsynet med Efterlevelsen af Lovbestemmelserne vedrørende: 1. de Indretninger, som Forretningsindehaverne er forpligtede til at træffe til Beskyttelse af Arbejdernes Liv og Sundhed saavel i Arbejdslokalerne som i Beboelsesrummene, forsaavidt de sørger for saadanne; — 2. Anvendelsen af Arbejderne, den daglige Arbejdstid og de periodiske Arbejdsafbrydelser; — 3. Førelsen af Arbejderfortegnelser og Tilstedeværelsen af Tjenesteordninger, Lønningsbetalingen; — 4. de unge Hjelpearbejdedes industrielle Uddannelse.«

*) Vi benytter i det følgende den gængse, men ikke ganske adækvate Benævnelse »Fabrikinspektør.«

Ligeoverfor Avtoriteterne fungerer Inspektørerne som kontrollerende, refererende, raadgivende Fagorganer; særligt anbefales det de saakaldte »Gewerbebehörden« ved Ansøgninger om Oprettelsen af ny industrielle Etablissementer eller Forandringer af alt bestaaende, at indhente Inspektørernes Betænkning, forsaavidt der bliver Spørgsmaal om Hensyn til Arbejdernes Liv og Sundhed. Inspektørerne skal ikke blot »ved en velvilligt kontrollerende Virksomhed« søge at sikre Arbejderne de Velgærninger, Loven har villet yde, men de skal »ogsaa taktfuldt understøtte Forretningsindehaverne i Opfyldelsen af de Fordringer, som Loven stiller til dem«; de skal, støttende sig til deres Fagkundskaber og Erfaringer, »med Billighed søge at mægle mellem Forretningsindehavernes Interesse paa den ene og Arbejdernes paa den anden Side«; de skal overhovedet bestræbe sig for at indtage »en Tillidsstilling, saavel lige overfor Arbejdsgiverne som overfor Arbejderne, en Tillidsstilling, der vil sætte dem i Stand til at bidrage til Bevarelsen eller Oprettelsen af et godt Forhold mellem de to Kategorier.« Inspektørerne skal hvert Aar afgive en udførlig Beretning om deres Virksomhed og Iagttagelser, med Oplysninger om de passerede Ulykkestilfælde og disses Aarsager, med Forslag om administrative og legislative Forholdsregler i Industriens og Arbejdernes Interesse ...

I 1883 var Østrig blevet delt i 9, i 1885 deltes det i 12 Tilsynsdistrikter, med det tilsvarende Antal Inspektører. Det største af disse Distrikter (Galizien og Bukowina) har et Areal, der er adskilligt mere end to Gange større end Danmark, og en Befolkning paa $6\frac{1}{2}$ Mill. Indb.! Det næststørste Distrikt (Tyrol, Vorarlberg og Kärnten) er i Areal lidt større end Danmark, og har $1\frac{1}{4}$ Mill. Indb. Det tredje største Distrikt (Oesterreich u. d. Enns — med Undtagelse af Wien — Oesterreich o. d. Enns og Salzburg) er saa stort som Danmark og har næsten $1\frac{1}{2}$ Mill. Indb. Et fjerde Distrikt (Steiermark og Krain) er vel i Areal lidt mindre, men har $1\frac{3}{4}$ Mill. Indb. Et femte Distrikt (Triest med Kystlandet og Dalmatien) har Danmarks halve Størrelse og noget over 1 Mill. Indb. Sex andre Distrikter (mellem hvilke Böhmen, Mähren og Schlesien er fordelt) har Størrelser omtrent som en Tredjedel af Danmark og Befolkninger paa 1 à $1\frac{3}{4}$ Mill. Indb.

Endelig danner Wien et Distrikt for sig — 1,8 Mill. Indb. — Allerede denne korte Oversigt vil give en Følelse af, at det i det Mindste for adskillige af Inspektørerne vil være umuligt at føre Tilsyn med »alle industrielle Foretagender« i det paagældende Distrikt; — men en yderligere Forøgelse af Inspektørernes Tal er da ogsaa paatænkt.

Over Inspektørerne staar en Central-Inspektør. Det er hans Sag at vaage over, at det Offenliges Tilsyn med de industrielle Arbejdssteder saavidt muligt bliver ensartet i Rigets forskellige Dele. De Industridrivende forlanger med god Grund en ensartet Behandling; de vil stilles lige for Loven; ellers bliver Konkurrencebetingelserne det ene Sted lettere, det andet Sted vanskeligere, altsaa forrykkede paa en Maade, der avler Uvilje og Misundelse; — en Centralisation af Fabrikinspektionen er en nødvendig Forudsætning for Inspektionens Ensartethed. I England er man derfor ogsaa i Tidernes Løb gaaet over til at centralisere Inspektionen, og i Tyskland, hvor Centralisation mangler, er det netop ogsaa en Hovedanke mod den dér bestaaende Inspektion, at den ganske bliver det, som den enkelte Inspektør gør den til: det ene Sted slap, det andet Sted skarp. Den østrigske Centralinspektør har da den Opgave at kontrollere Inspektørerne, at vejlede dem, at indpuste den samme Aand i dem. I dette Øjemed instruerer han dem ikke blot skriftligt, men han rejser ideligt omkring i Rigets forskellige Dele for med egne Øjne at se. Den nuværende, meget virksomme Centralinspektør er Ministerialraad Dr. Migerka.

De Beretninger, de østrigske Inspektører afgiver, offentliggøres*). Centralinspektøren afgiver en »almindelig Beretning«, i hvilken han fremsætter saadanne selvstændige Bemærkninger, han maatte finde Anledning til; tillige søger han at sammenfatte Enkeltberetningers Hovedresultater, og endelig udpeger han i sin almindelige Beretning saadanne Enkeltheder i de andre Beretninger, som han ganske særligt ønsker at henlede Opmærksomheden paa.

*) Bericht der k. k. Gewerbe-Inspektoren über ihre Amtsthätigkeit im Jahre 1884. Zweite unveränderte Auflage. Wien, 1885. (340 S.)

Bericht der k. k. Gewerbe-Insp. üb. ihre Amtsth. im J. 1885. Wien, 1886. (508 S.)

Disse østrigske Beretninger tør man nok betegne som Europas bedste Fabrikinspektør-Beretninger, uagtet der i de schweiziske (og ogsaa i enkelte tyske) ofte er præsteret meget Godt. De østrigske Inspektører indskrænker sig ikke til at afgive tørre, rent skematiske Oversigter over Fabrikinspektionen; nej, deres Beretninger er skrevne med øjensynlig Interesse; det er hele Afhandlinger, og anerkendelsesværdigt i høj Grad er det, at alle disse omfangsrige Beretninger afgives saa prompt, at det tykke, meget tæt trykte Bind, i hvilket de samles, kan udkomme allerede et Par Maaneder efter Beretningsaarets Slutning. Disse Beretninger vidner om, at de østrigske Inspektører har taget det alvorligt, naar deres Instrux udtrykkeligt paalagde dem: »at skaffe sig nøje Kendskab til Industriens og Haandværkets Tilstand, nøje Kendskab til Driftens lokale Ejendommeligheder, nøje Kendskab til Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder.« De tør betegnes som meget vigtige Bidrag til Oplysning om de industrielle, ja de alment sociale Tilstande i de Egne, de refererer sig til. Det er mere, end man tør sige om Fabrikinspektør-Beretningerne i visse andre Lande.

En Fabrikinspektør har den Opgave at føre Tilsyn med, at de vedkommende Love, »Fabriklove«, eller hvad de nu kaldes, efterleves. Naturligvis giver Beretningerne Oplysning om, hvad der er forefaldet i den Henseende. — Men Inspektørerne har ogsaa den Opgave at henlede de administrative og legislative Myndigheders Opmærksomhed paa ønskelige Ændringer i den bestaaende Arbejderlovgivning og overhovedet paa saadanne Forholdsregler, der bør gennemføres enten i de Industridrivendes eller i Arbejdernes Interesse; — er denne Opgave ikke udtrykkeligt nævnt i Loven eller i Inspektørens Instrux, saa forstaar den sig dog i ethvert Fald af sig selv; — i Østrig er den forøvrigt udtrykkeligt nævnt i Loven. Da de østrigske Inspektører indtil nu kun har fungeret et Par Aar, er det begribeligt, at de hidtil har holdt deres Reformforslag noget tilbage; — alligevel er Centralinspektøren allerede nu i Stand til at nævne en hel Række af legislative og administrative Reformforslag. — Endelig har Inspektørerne den Opgave — og de har den, hvadenten den udtrykkeligt er blevet dem betydet, eller ej —: at »vinde en Tillids-

stilling, saavel ligeoverfor Arbejdsgiverne som overfor Arbejderne«, en Tillidsstilling. »der sætter dem i Stand til at befæste eller oprette et godt Forhold mellem begge Parter«; Arbejdsgiveren skal vide, at Inspektøren ikke uden Nødvendighed vil begrænse Industriens Frihed; Arbejderen skal vide, at Inspektøren ikke er en Slave af Lovens Bogstav, men at han ogsaa i saadanne Forhold, som Loven har ladet uomtalte, efter Evne vil virke for Arbejdernes Vel. Hvad de østrigske Beretninger indeholder om den i denne Retning udfoldede Virksomhed, er maaske det, der giver dem deres Hovedinteresse. I den Skrivelse, hvorved Centralinspektøren oversendte den sidste Beretning til den østrigske Handelsminister, Friherre Pino von Friedenthal, skrev han: »... ved den lykkelige Bilæggelse af opstaaede Differencer mellem Arbejdsgivere og Arbejdere ryddedes mangen en Spire til Forstyrrelse af den sociale Fred bort; ofte havde Arbejderne Lejlighed til at erfare, at Inspektørerne staa ved deres Side som velmenende Raadgivere og Hjælpere, men at de ogsaa som saadanne føle sig kaldede og forpligtede til at sige Sandhedens alvorlige Ord; — mange for Arbejderen ugunstige Forhold viser sig nu at være fjærnede, og omvendt er adskilligt indført og forberedt, der er i Stand til at forbedre Arbejderens Kaar.«

Som Prøve paa, hvorledes en østrigsk Fabrikinspektør-Beretning er beskaffen, skal der blive meddelt nogle Uddrag; — mere end forholdsvis smaa Uddrag kan ikke gengives her: Beretningernes betydelige Omfang umuliggør, at nogen af dem meddeles in extenso. Naar vi gengiver nogle Uddrag af Fabrikinspektør Arnulf Nawratils Beretning om Galizien og Bukowina, er det fordi disse Egne frembyder saa ejendommelige Tilstande, at det vil interessere at høre noget om dem fremfor om Egne med mindre karakteristiske Tilstande, Industrilande er Galizien og Bukowina rigtignok paa ingen Maade; knap nok er de europæiske, i alt Fald

ikke moderne Kulturlande, tværtimod kun »halvasiatiske« Lande; — men at deres Tilstande er af en saa ejendommelig Beskaffenhed, forhindrer ikke, at Beretningen om dem kan afgive Prøve paa, hvorledes man i Østrig forfatter Fabrikinspektions-Beretninger.

Store nok er Landene: Galizien er netop to Gange større end Danmark og har en tre Gange større Befolkning; Bukowina er saa stort som Sjælland og Fyn tilsammen, men har kun ca. 600,000 Indb. Industri er der imidlertid meget lidt af: i Galizien er der kun én Fabrikby (Biela, — der endda kun har 7 à 8000 Indb.), og »de enkelte Fabrikforetagender ligger spredte som Oaser i Ørkenen«; med Bukowinas Industri er det endog endnu tarveligere bevendt. Nawratil, der i 1884 og 1885 har inspiceret vel ikke alle, men dog næsten alle større Etablissementser i Galizien, har blandt dem kun fundet 1 med ca. 1300 Arbejdere, 1 med 500, 22 med over 100 og 37 med mellem 50 og 100 Arbejdere, — navnlig Teglværker, Dampmøller og Savværker, desforuden et Par Papirfabriker, en Sukkerfabrik, en større Maskinfabrik og nogle Jernbanereparaturværksteder. I Bukowina er der kun 1 Etablissement, der beskæftiger over 100 Arbejdere, og 6 med en Arbejdstyrke paa lidt over 50 Mand.

De Forretninger — beretter nu Nawratil —, der drives virkelig industrimæssigt, er i Reglen godt indrettede, og mangler end Adskilligt til Beskyttelse af Arbejdernes Liv og Sundhed, saa finder man dog imødekommende Forstaaelse for Fordringer om Sikkerhedsmidlers Indførelse. Et sandt Mas har derimod Inspektøren med saadanne Arbejdsgivere, der som blotte Empirikere driver Forretningen, uden teknisk Fordannelse, og som har en afgjort Foragt for, hvad de betragter som unyttig Theori. Mange industrielle Etablissementser ejes desuden af Godsejerne, men bortforpagtes til den Højstbydende. I Reglen bestemmes det i Forpagtningskontrakten, at de større Forandringer i Etablissementet skal ske paa Ejerens, de mindre Udbedringer derimod paa Forpagterens Bekostning. Hvilket Spillerum for Stridigheder om, hvem der skal gennemføre Inspektørens Anordninger! Til denne Art Etablissementser hører de talrige smaa Vandmøller, Savværker, Ølbryggerier og Brændevinsbrænderier, der alle hører til de slettest holdte Industrietablissementser.

Her exploiteres ogsaa Arbejdskraften særligt stærkt. Men der er ogsaa en Kategori Driftsherrer (især i Træ-, Petroleums- og Jordvoxindustrien), der anlægger Forretningen saa billigt som vel tænkeligt, kun for en begrænset Tid, i hvilken det saa gælder at drage den størst mulige Nytte af den i Forretningen anlagte Kapital. Alt, hvad der staar i Forbindelse med denne Art Industri, udpines, og at Arbejderen ikke her skaanes, forstaar sig af sig selv. Myndighedernes Forskrifter ringeagtes og Loven omgaas, hvad der er saa meget lettere, fordi denne Art Forretningers oftest afsides Belliggenhed vanskeliggør Kontrol; og kommer det til Sagsanlæg, trækkes Sagen om muligt saa længe ud, at naar Dommen endelig falder, er Forretningen opløst . . .

Haandværksindustrien er saavel i Galizien som i Bukowina gaaet stærkt tilbage. Kun i de større Byer, især i Hovedstæderne Krakau, Lemberg og Czernowitz, finder man Haandværkere, der beskæftiger flere Svende og Lærlinge. Forøvrigt arbejder Mestrene kun med 1 à 2 Svende eller kun med Lærlinge, men oftest alene, og hyppigt træffer man hos saadanne Folk en saadan Nød, at man bliver nødt til at give Almisse i Stedet for Anordninger . . .

Den egenlige Arbejderklasse er kun meget svagt repræsenteret i Galizien og Bukowina. Med Undtagelse af Haandværkssvendene og -lærlingene, en Del Arbejdere i Textilindustrien, nogle faa Arbejdere paa Maskinfabrikerne og Bogtrykkerierne, der udelukkende lever af deres industrielle Fortjeneste, tages de øvrige Arbejdere blandt Bønderne. Saalænge Bonden er velhavende, giver han sig kun nødt af med industrielle Arbejder; men i de senere Tider er det gaaet meget tilbage for ham og ofte rejser han milevidt bort for at finde Arbejde. Den vestgaliziske Bonde er mere arbejdsom end den østgaliziske, er ogsaa forstandigere og benyttes derfor gjerne til Arbejde. Bonde-Arbejderen er villig, lydig, yderst nøjsom, betragter sin Arbejdsgiver som en Velgører, modtager den ofte svært fortjente Løn formelig med Taknemlighed, og lader sig, naar han behandles nogenlunde godt, bruge til Alt. Men han er meget uvidende, kan i Almindelighed hverken læse eller skrive, har intet rigtigt, eller rettere sagt: slet intet Begreb om Loven og de Rettigheder, Loven giver

ham, og véd navnlig ikke, hvorledes han kan komme til sin Ret. At saadanne Arbejdere ofte exploiteres utilbørligt, er begribeligt.

Mange Arbejdsgivere aner ikke, hvori Fabrikinspektørens Bestilling bestaar; andre lader, som om de ikke vidste det. »Jeg kan ikke paastaa at kunne glæde mig over i nogen særlig Grad at nyde Arbejdsgivernes Tillid; mange, selv ganske dannede Arbejdsgivere, var hidtil af den Mening, at alle de Spørgsmaal, Fabrikinspektøren stiller til dem, hovedsagelig har en fiskal Bagtanke, — selv om man nok saa meget gør dem opmærksomme paa, at det udtrykkeligt staar i Loven, at Finansforvaltningen ikke i nogensomhelst Retning maa benytte Fabrikinspektørerne. Det er gentagne Gange hændet mig, at Arbejdsgiverne ligefrem gav sig ud for at være Arbejdere og foregav, at Driftsherren ikke var tilstede. Først naar de ved at tale med mig kom til den Overbevisning, at jeg ikke havde noget med Skatter og Sligt at gøre, demaskerede de sig pludselig som Driftsherrer. I adskillige Forretninger træffer man, især naar man kommer ganske uventet, et større Antal Arbejdere, — der efterhaanden forsvinder, endog gennem Vinduerne, — og saa er kun Arbejdsgiveren og en eller to Arbejdere tilbage: Arbejdsgiveren frygter, at Skatteavtoriteterne, naar de bragte i Erfaring, at han beskæftiger et større Antal Arbejdere, vilde sætte ham i højere Skat. I andre Forretninger, hvor jeg traf et større Antal Arbejdere, og spurgte om, hvor mange der var, lød Arbejdsgiverens Svar, at disse var hans Slægtninge, der blot var komne i Besøg, og at hine var Arbejdernes Slægtninge, og paa den Maade reduceres det store Antal Arbejdere til to eller tre Lærlinge! . . . Som oftest opgives Lønnen urigtigt, og jeg er overbevist om, at alle de Opgivelser, jeg har samlet, — især fra Forretninger, hvor Arbejdsgiveren og Arbejderne var Jøder —, er ganske værdiløse. At henvise til Lovens Bestemmelser om Straf for falske Angivelser, nytter ikke meget, naar der hersker en saadan Forstaaelse mellem Arbejdsgiver og Arbejdere, som i disse Forretninger. Heldigvis finder dette Forhold dog kun Sted i Smaaforretningerne; i de større, især de fabrikmæssige, gives der dog visse Holdepunkter, ved Hjælp af hvilke man i værste Tilfælde kan komme i alt Fald til halvvejs Klarhed over det virkelige Sam-

menhæng. Men i Almindelighed gives der kun meget faa Arbejdsgivere, der er til at stole paa, og man maa ofte ligefrem anstiller Krydsforhør for nogenlunde at erfare Sandheden. Og er Arbejdsgiveren tilstede, er Arbejderne meget tilbageholdende: de siger ikke meget, eller slet intet. Er Arbejdsgiveren ikke tilstede, udtaler Arbejderen sig vel mere aabent, ja fremfører Klager mod Arbejdsgiveren, — som han dog øjeblikkelig tilbagekalder, naar Arbejdsgiveren viser sig, enten fordi hans Klager er overdrevne, eller fordi han frygter at miste sin Plads. Den jødiske Arbejder svarer næsten altid, at han overhovedet ikke véd noget, og at kun Arbejdsgiveren er i Stand til at give de fornødne Oplysninger vedrørende hans Person.*

Af Arbejdslokalernes Indretning giver Inspektøren en særdeles udførlig Skildring, som vi her kun kan give nogle faa Prøver paa.

Han omtaler først Savværkerne. Nogle af dem er meget godt indrettede og administrerede; det er dem, hvor Skovejeren driver et rationelt Skovbrug og forarbejder det ved den aarlige Hugst vundne Træ til Handelsprodukt; disse Savværk er godt indrettede og godt bestyrede, netop fordi de staar i nøje Forbindelse med Skovbruget og er beregnede paa en lang Existens. Daarligt staar det derimod til, naar Skovejeren ikke selv driver Savværket, men har bortforpagtet det; Forpagteren bekymrer sig kun lidet om Værkets Istand-sættelse; men da denne Art Savværker i Almindelighed kun beskæftiger et yderst ringe Antal Arbejdere og i det Hele er ganske smaa, bliver Faren for Ulykkestilfælde kun ringe. Men saa er der den tredje Art Savværker: de, der anlægges af Spekulanter og kun er beregnede paa at arbejde en vis Tid, en 8—15 Aar. Spekulanterne opkøber her hele Skove, som de hugger om hurtigst muligt. Allerede den Omstændighed at Værkerne kun skal holde en vis Tid, foranlediger en saadan Driftsherre til kun at anvende en saa lille Kapital som overhovedet muligt til Anlægget. Værkerne indrettes slet, om Reparationer, Beskyttelsesindretninger og anstændig Omsorg for Arbejderne er der slet ikke Tale. Naar Værket har arbejdet et Par Aar, er det i en Forfatning, som om det skulde brydes op den næste Dag, og derfor staar Ulykkestilfælde her permanent paa Dagsordenen. Dertil kommer, at den tekniske Drift er

saa jammerlig som muligt, og Arbejderne exploiteres paa den mest oprørende Maade; men det er stakkels Folk, der ikke engang tør give Fabrikinspektøren Besked om, hvorledes det staar til, af Frygt for at miste den Smule Fortjeneste, de dog har. Værkerne er paa den mest uforsvarlige Maade udsatte for Ildsvaade. I elendige Rum, fyldte med Savspaner, spaserer Værkførerne om, med Tobakspiben i Munden, eller de tænder sig endog Cigaretter derinde og kaster skødesløst den endnu ulmende Tændstik hen i Spaanerne, — trods de overalt opslaaede Plakater: »Tobaksrøgning er paa det strengeste forbudt i Savværkerne.« . . . »Uagtet de fleste Savværker ligger spredte i Bjergegnene og uagtet et hyppigere Tilsyn med dem foraarsager megen Ulejlighed og Tidsspilde, vil jeg dog ikke undlade ogsaa fremtidigt at hellige dem min særlige Opmærksomhed, og saa ofte det blot er mig muligt, skal jeg ikke undlade at besøge dem og gøre alt muligt for dog endelig at bringe Orden i denne Industriegren, forsaavidt det gælder de der beskæftigede Arbejderes Sikkerhed.«

Af de talrige Møller gives ogsaa en gruopvækkende Skildring. Kun ét Firma, som Inspektøren nævner ved Navn, har sine Møller i god Orden.

»Jeg maa ogsaa tale om Bagerierne i mit Distrikt. Med faa Undtagelser er de slet indrettede, navnlig mangler de Plads, og til Arbejderne tages der slet intet Hensyn. Særlige Stuer, hvor de kunde opholde sig i Arbejdspavserne, findes næsten intetsteds; ligeledes mangler Vaskeindretninger, skønt Arbejderne bestandig arbejder i Dejg, og allerede af Hensyn til Forretningen burde vaske sig oftere hver Dag. Paa Grund af den høje Temperatur, Dampen, den gærende Dejgs Uddunstninger osv. er de hygiejniske Forhold i højeste Grad ugunstige: Ventilationsindretninger savnes og Urenlighed hersker overalt. Arbejdsrummene, som Arbejderne oftest ogsaa sover i, skures sjældent, Væggene renses aldrig, Gulvet er ofte bedækket med et klæbrigt Stof, og Alt er saa væmmeligt, at jeg ikke betvivler, at manges Bager vilde miste sine Kunder, naar de kunde kaste et Blik ind i hans Bageri. Hvor slem Urenligheden end er, saa kunde den dog let fjernes; men Mangelen paa Plads er et kronisk Onde, der ikke let skaffes bort. I disse Forretninger skulde man dog tillige tage Hensyn til det konsumerende Publikum, for hvilket det dog

ikke kan være ligegyldigt, at Varerne produceres under Omstændigheder, der maa betage Enhver Lyst til at nyde dem . . .«

Af Bryggerierne, Svovlstikfabrikerne, Bygningsindustrien, Petroleums-, Paraffin-, og Ceresinraffinerierne gives en Skildring, der heller ikke er lystig. Saaledes hedder det: »I hele Galizien og Bukowina er der kun i 6 af de talrige Petroleums-Destillaturer ansat Kemikere som Driftsbestyrere; i alle de andre fungerer for Størstedelen Folk, der slet ingen tekniske Kundskaber har, som kun rent empirisk har lært Forretningen, og som ofte ikke kan læse og skrive. Naar man nu betænker, hvilken Forsigtighed der er nødvendig ved Ledelsen af en saadan Petroleumsfabrik, hvor man dog har at gøre med saa brandfarlige Produkter og med Stoffer, der — som koncentreret Svovlsyre og kaustisk Soda — ved uforsigtig Omgang kan foraarsage farlige Saar, saa vilde det være paa sin Plads, om det strengt blev paalagt Driftsherrerne at de til Bestyrelsen af saa farlige Forretninger kun benyttede Folk, der er teknisk uddannede dertil; faktisk er det, at mange Ulykkestilfælde har deres Aarsag i den ukyndige Ledelse af Driften. En kyndig Bestyrelse er saa meget mere nødvendig, fordi den skulde modvirke den Indolens og Uforstand, som Arbejderne viser ligeoverfor den store Fare, de bestandig er udsatte for. Med den største Uforsigtighed omgaas Arbejderne med Svovlsyren, begiver sig ind i Rum, der er fyldte med Petroleumsdampe osv. En Arbejder vilde tænde sig sin Pibe; hans Hænder og Klæder var vaade af Petroleum, og i et Øjeblik stod hele Personen i lys Lue. I en anden Fabrik vilde en Arbejder tænde sig en Cigaret; han strøg Svovlstikken af, og i samme Øjeblik tændtes den Petroleumsgas, der havde samlet sig i Værelset; ikke blot den Arbejder, der havde foranlediget Explosionen, men ogsaa tre andre fik Ild i deres Klæder, — og som brændende Fakler styrtede de ud i det Fri: en brændte helt op paa Stedet, en anden døde efter et Par Dage, de to andre slap med svære Saar; — hele Fabriken nedbrændte ved den Lejlighed. Men havde der i alle disse Tilfælde været et strengt og sagkyndigt Tilsyn med Forretningen, vilde Ulykkerne ikke være skete.«

Men ikke blot er Arbejderne udsatte for at komme ved Explosioner og andre Ulykkestilfælde;

deres Sundhed er bestandig udsat for skadelige Indflydelser. I Petroleums- og Jordvoxfabrikerne er det især Hudsygdomme, dog ogsaa Øjensygdomme, der grasserer. Inspektøren beretter, hvad han har gjort for at modvirke disse Farer. De kan nemlig meget godt modvirkes, og Inspektøren giver en Skildring af en stor Petroleumsfabrik — tilhørende Stanilaus Ritter v. Prus Szczepanowski i Peczenizyn —, vistnok en af Evropas bedstindrettede Fabriker, der viser, at selv i saa farlige Forretninger som Petroleumsraffineringen, kan en god Indretning og kyndig Bestyrelse reducere Faren til en forholdsvis meget lille. Inspektørens Beretning udviser, at han har været meget virksom og, at han gør alt, hvad der staar i hans Magt, for at betrygge Arbejdernes Liv og Sundhed; men Forbedringernes Indførelse koster ofte mange Penge, hvilket begribeligvis er en stor Hindring; en yderlig Hindring ligger i den mangelfulde Understøttelse, Inspektøren finder hos Avtoriteterne, og paa hvilken han giver mange Exempler; og endelig har man at kæmpe med selve Arbejdernes Sløvhed og Ligegyldighed: »de fleste af dem betragter enhver Beskyttelsesindretning med skæve Øjne«.

I den øvrige Del af Beretningen fortæller Inspektøren om: Benyttelsen af Kvinder (i Almindelighed ikke meget hyppig, men af og til af en utilbørlig Beskaffenhed: højstfrugtsommelige Koner ser man benyttede til at slæbe store Byrder op paa Stilladserne ved Opførelsen af Bygninger), Benyttelsen af Børn og unge Mennesker, Arbejdsdagens Længde (i Fabrikerne i Almindelighed fra Kl. 6 Morgen til 7 Aften, med $1\frac{1}{2}$ Times Pavse, altsaa en effektiv Arbejdstid paa $11\frac{1}{2}$ Time, — skønt Loven foreskriver en Normalarbejdsdag paa 11 Timer — enkelte Steder arbejdes endog 15—16 Timer uden Pavser), om Overholdelsen af Søn- og Helligdage (Overtrædelserne af Forbudet mod Søndagsarbejde er forholdsvis ikke hyppige, dog ikke af Agtelse for Loven, men fordi Arbejderne af religiøse Grunde i Almindelighed ikke vil indlade sig paa at arbejde om Søn- og Helligdage; — de jødiske Arbejdere holder ogsaa strengt over Sabbathshvilen, men arbejder til Gengæld, aabenlyst eller for lukkede Døre, om Søndagen: Konkurrencen med de Kristne vilde jo ogsaa blive dem yderst vanskelig, naar de baade skulde overholde de kristne og de jødiske Helligdage). Endvidere Beretning om Ar-

bejdsordningen, Lønningen, de unge Arbejderes tekniske Uddannelse, Arbejdernes økonomiske Forhold i Almindelighed, deres slette Boliger og slette, overvejende vegetabiliske Kost, deres Brændevinsdrikken, den ringe Udvikling af Sparekasser og Sygekasser osv. Ogsaa her fremhæves Szczepanowskis Petroleumsfabrik som en Oase i Ørkenen: den har en Sygekasse, sin egen Læge, et Sygehus, et Bibliothek og en Læsestue for Arbejderne m. m. Enkelte andre, af Inspektøren ved Navn nævnte Driftsherrer gør jo ogsaa noget for deres Arbejdere i Retning af »Wohlfahrtseinrichtungen«, — men det er dog kun sjældne Undtagelser. »Saavidt det stod i min Magt har jeg i alle Retninger opmuntret til Dannelsen af Sygekasser, og bl. a. har jeg ogsaa anmodet Ridder von Gorayski, den højtfortjente Formand for den galiziske Petroleumsforening, til at foranledige Indehaverne af Petroleums-Destillaturerne i Gorlicer Distriktet til at danne en Sygekasse for samtlige Petroleumsarbejdere i dette Distrikt, eftersom de enkelte Driftsherrer paa Grund af Arbejdernes forholdsvis ringe Tal ikke hver for sig kunde danne en saadan Kasse med heldigt Resultat. Ridder von Gorayski har ogsaa paa den mest forekommende Maade udsendt Indbydelser i dette Øjemed til de enkelte Driftsherrer; men ikke en eneste har villet tiltræde en saadan Forening; tværtimod har de fleste afslaaet Indbydelsen, idet de foregav, at deres Arbejdere ikke vilde høre Tale om Sygekasser, ja endog erklærede, at de, hvis man vilde tvinge dem ind i Sygekasser, vilde forlade Arbejdet. Efter at saavel mine som Hr. Gorayskis Bestræbelser for at faa en almindelig Sygekasse dannet saaledes er strandede, har jeg opfordret hver enkelt Driftsherre til enten at oprette en Sygekasse eller til at tiltræde en alt bestaaende, og jeg vil, hvis ej heller denne min Opfordring skulde frugte, anraabe Avtoriteterne om Understøttelse.«

Til sin Beretning har den galiziske Inspektør føjet to Tillæg.

I det ene giver han en gruppvækkende Skildring af Arbejdsforholdene i de betydelige Petroleums- og Jordvoxgruber i Boryslaw og Wolanka. Han tillader sig det Spørgsmaal: »hvorledes er det muligt, at Tilstande, der ligefrem maa faa Haarene til at rejse sig paa Hovedet, saalænge er blevne taalte?« Grubearbejdernes Tilstand er her i enhver Retning saa ejendommelig, at

noget Lignende hverken findes andetsteds i Østrig eller overhovedet i Evropa. Arbejderne mishandles i enhver Retning. Man behøver blot at kaste et Blik ind i et Arbejderherberge, hvor der i en snæver Stue ofte ligger 60—70 Personer af begge Køn, Krop mod Krop, saa klods op ad hverandre, at de ofte ikke kan vende sig, — og man vil forstaa Boryslawer Arbejdernes materielle og moralske Forfald. Det er ogsaa en sjælden Slags Mennesker, fra alle mulige Lande, yderst forkomne, og som Mennesker behandles de overhovedet ikke. Om en Arbejder knækker Halsen, er ganske ligegyldigt; der er altid andre Ulykkelige, der kunne træde i hans Sted, og det er Hovedsagen; Arbejderen har som et Trækdyr kun Værdi, saalænge han har Kraft til at arbejde. Værst faren er Arbejderen, naar han bliver alvorlig syg eller kommer til Skade; paa den grusomste Maade prisgives han sin Skæbne, eller hemmeligt skaffes han bort fra Egnen, for at Driftsherren ikke skal faa Ulejlighed med ham. Til Hospitalet i Drohobycz kommer syge Arbejdere ofte ganske nøgne.« Osv.

I det andet Tillæg giver Inspektøren en Skildring af Smede-Husindustrien i Swiatniki. Man ser deraf, at Inspektøren ikke udelukkende holder sig til Fabrik- og Haandværksindustrien, men at han ogsaa søger at give Bidrag til Belysning af Husindustri, — Bidrag af megen social Interesse.

Et Par Mil fra Krakau ligger Landsbyen Swiatniki gorni. Der bor her omtrent 1800 Personer. De smaa Jordbrugere har i Reglen kun 1 à 2 Tønder Land, og begribeligvis kan en hel Familie ikke leve deraf. Som Bierhverv driver Bønderne da Smedehaandværk. Navnlig Hængelaase forfærdiges. Men der arbejdes i et saa daarligt Materiale, med saa daarligt Værktøj og i Et og Alt paa en saa primitiv Maade, uden al virkelig fagmæssig Oplæring, at Produktet bliver yderst tarveligt, og hvad der tjenes ved Arbejdet derfor overordenligt lidt. Et Par Exempler kan karakterisere det Hele: »Peter Lenczowski forarbejder fra Kl. 4 om Morgenen til Kl. 8 om Aftenen 6 Hængelaase. Et Dusin sælger han for fl. 1,20. Materialet hertil koster 70 kr.; følgelig tjener han paa et Dusin 50 kr., naar der ikke trækkes noget fra for Sliddet paa Værktøjet, altsaa 25 kr. for en daglig Arbejdstid paa 16 Timer. Han har Kone og 3 Børn, ejer et lillebitte forfaldent Hus med $\frac{1}{4}$

Tønde Land. Elendigheden er grænseløs; der findes ikke engang Senge i Huset; Beboerne sover paa Træbænke ... Stanislaus Kozkowski, gift, Fader til 3 Børn, Ejer af et lille Hus med en eneste Stue, $\frac{1}{2}$ Tønde Lands Jordtilliggende, forfærdiger smaa Hængelaase, arbejder med Kone og Børn, forfærdiger et Dusin i en Arbejdsdag paa 12 Timer, sælger det for 62 kr., Materialet koster 40 kr., hele Familjens Fortjeneste 22 kr. pr. Dag.* I den Stil saa godt som helt igennem. Kun en enkelt Swiatniker, der virkelig har lært Smede-handværket, og som har ordenligt Værktøj, kommer bedre fra det. Situationen forværres derved, at næsten alle Swiatnikerne i Stedet for at sælge direkte til Forhandlerne, maa benytte Mellemlandere, der aldrig betaler med rede Penge, men kun med Raamateriale og Viktualier. Deraf følger, at det aldrig bliver dem muligt at samle selv den mindste Driftskapital, og desuden bliver de snydt, da de maa modtage Raamaterialet og Viktualierne til de Priser, der dikteres dem. Gaar Swiatnikeren til Krakau for der at sælge sine Varer, kan han vel realisere en lidt højere Pris, men taber saa en hel Dag derved. Til Forbrugere i Landet selv sælges vel endel, men der produceres dog altid saa meget, at Overskudet maa søges afsat udenfor Egnens Grænser. Men Konkurrencen bliver vanskeligere og vanskeligere: dels konkurrerer Fabriksprodukter, dels Haandværksprodukter, der er produceret under bedre Forhold end Swiatnikerprodukterne. Det lille Bierhverv, som Swiatnikerne, hvor ynkeligt det end er, dog ikke kan undvære, synes at gaa sin Undergang imøde. Hele denne sørgelige Situation udmaler Inspektøren i sin Beretning.

Andre af Beretningerne opruller lysere Billeder. Er Beretningerne end udarbejdede efter en ensartet Plan og omhandler de end for Størstedelen de samme Sager, saa bestaar der dog imellem dem store Forskeligheder, — begribeligvis eftersom den østrigske Stat er sammensat af saa yderst forskelligartede Bestanddele. Men Beretningernes forskellige Farver — undertiden, som den ovenfor citeredes, meget mørke, undertiden ogsaa ganske smilende — hidrører ikke udelukkende

fra selve Forholdenes Forskelligtartetthed; selvfølgelig gør Inspektørernes Individualiteter sig ogsaa stærkt gældende. Det er, for Exempel, tydeligt nok, at naar Beretningen fra Tyrol, Vorarlberg og Kärnten fremstiller Forhold, der ser saa overordenligt gunstige ud i Sammenligning med de galiziske Forhold, saa er Grunden ikke udelukkende den, at Forholdene i Tyrol, Vorarlberg og Kärnten i Virkeligheden er meget bedre end de i Galizien og Bukowina, men for en Del maa Forklaringen aabenbart søges i de respektive Inspektørers Individualiteter.

Inspektøren i det Distrikt, der omfatter Tyrol, Vorarlberg og Kärnten (Jos. v. Rosthorn) har i det Hele fundet ganske gode Forhold, megen Imødekommen og god Forstaaelse. »Overalt, hvor jeg kom hen, saa jeg, at de Raad, jeg ved mine tidligere Besøg havde givet, allerede var bragt til Udførelse; overalt mødte jeg den mest tillidsfulde Imødekommen hos de Industridrivende; ligesom i det foregaaende Aar fandt jeg heller ikke i dette en eneste Gang Anledning til at fremsætte en Klage; tværtimod anmodedes jeg af flere Industridrivende, hvis Etablissementer jeg endnu ikke havde besøgt, om Raad; i adskillige Egne fandt jeg hos Fabrikerne den hæderlige Ærgærrighed: at overtræffe de andre i Indførelsen af hygiejniske Forholdsregler, Beskyttelses- og Velfærdsindretninger.«

Af Arbejdslokalernes Indretning giver den tyrolske Inspektør i det Hele en tiltalende Beskrivelse. Vel er det saa, at de ældre Fabriker lader meget tilbage at ønske; men mange af de gamle Fabrikers Ejere arbejder dog med stor Energi og betydeligt Held paa at faa dem forbedrede, saa at de kan tilfredsstille alle rimelige Fordringer, og hvad angaar »de i en nyere Tid opførte Fabriker, kan de for største Delen betegnes som sande Mønstre paa Fuldkommenhed. Blandt dem glimrer i første Række det store, lige fuldendte Bomuldsspinderi, der tilhører Getzner, Mutter & Co. i Bludenz (Vorarlberg).« Inspektøren giver saa en lille Beskrivelse af den Fabrik, »et non plus ultra af Fuldkommenhed«, og nævner ogsaa andre Mønster-Fabriker, hvor der ligeledes er »tænkt paa Alt, hvad der kan bidrage til Arbejdernes Sundhed og Sikkerhed«. »Saadanne Exempler virker fremsporende paa de andre Industridrivendes Ærgærrighed, og jeg nærer den Overbevisning, at jeg ogsaa

fra andre Dele af mit Distrikt vilde have lignende at berette, naar der der i den seneste Tid var bleven opført ny Fabriker af nogen Betydning.«

Efter at have skildret Arbejdslokalerne gaar Inspektøren over til at berette om de forefaldne Ulykkestilfælde og om, hvad der er gjort baade for at forebygge saadanne og for at afværge sundhedsskadelige Indflydelser. Lejlighedsvis giver han her de kommunale Autoriteter paa Hovedet, fordi de, — formodenlig fordi de intet Begreb har om Betydningen af en Ulykkestilfælde-Statistik — i Almindelighed undlader at sætte Inspektøren i Kundskab om forefaldne Ulykkestilfælde. Af mest Interesse i dette Afsnit er forøvrigt Beretningen om, hvorledes Inspektøren — i Erkendelsen af, at han har en videre Opgave end blot at paase, at det i Loven udtrykkeligt Paabudte efterleves — i Klagenfurt har faat oprettet en permanent Udstilling af Modeller til Beskyttelsesindretninger. Inspektøren bemærker, at man ikke kan forlange, at de Industridrivende skal kende alle de Beskyttelsesindretninger, der kan være Tale om at anbringe i Fabrikerne, men at man derimod er berettiget til at forlange, at Inspektørerne kender dem, saa at de kan give de Industridrivende Raad med Hensyn til saadanne Indretningers Anbringelse; men Inspektørernes Raad og Vejledning vil faa mere Vægt, naar de kan henvise de Industridrivende til permanente Modelsamlinger, hvor de kan gøre sig bekendt med de hensigtsmæssigste Konstruktioner.

I Afsnittet om Arbejdstiden fremhæves det, at de mere fremragende Industridrivende har erklæret, at de ikke ser noget for deres Interesser Betænkeligt i den 11 Timers Normalarbejdsdag, den østrigske »Gewerbenovelle« af 1885 har indført, »naar blot deres indenlandske Konkurrenter uden Undtagelse forpligtes til at overholde den samme Arbejdstid«, — en meget rimelig Fordring. Inspektøren indlader sig i dette Afsnit paa en udførligere Redegørelse for den sydtyrolske Silkeindustri's prekære Situation, som han har gjort til Genstand for særlige Undersøgelser, og han omtaler ogsaa udførligt den betydelige fabrikmæssigt drevne Broderi-Industri i Vorarlberg. Om Arbejdstiden i Kunstmøllerne anfører han følgende: »Her herskede hidtil den gamle Skik med vekslede 24-Timers-Arbejdshold. I fulde 24 Timer betjente Møllersvendene Maskinerne, hvilte der-

paa i 6 Timer, beskæftigedes derefter i 6 Timer med forskellige mindre Arbejder, og nød saa 12 Timers Hvile; derefter begyndte han forfra med sine 24 Timer osv. I 48 Timer havde han altsaa 30 Arbejds- og 18 Hviletimer. For den Kammerat, der afløste ham, gjaldt den samme Tidsinddeling; kun begyndte han paa sine 24 Timer, naar hans Forgænger var bleven færdig med dem. Paa Spørgsmaal om, hvorfor en saadan Tidsinddeling benyttedes, fik jeg altid det Svar, at uden den størst mulige Udnyttelse af Arbejdskraften vilde det være den alpine Mølleindustri absolut umuligt at konkurrere med de ungarske Møller. Men dette Argument holder ikke Stik; thi der er i mit Distrikt flere meget store og blomstrende Møller, hvor der vexles med 12 Timers Arbejdshold, og hvis Ejere har tjent betydelige Formuer. Idet jeg støttede mig paa denne Omstændighed, forlangte jeg, at ogsaa de andre skulde opgive deres 24 Timers Arbejdshold.*

I den tyrolske Inspektørs Beretning fortjener ogsaa de ret betydelige lønningsstatistiske Bidrag at fremhæves, saavel som adskillige meget interessante Oplysninger om, hvorledes Arbejderne i hans Distrikt overhovedet lever. Beretningen slutter med Oplysninger om Arbejderbibliotheker, Sygekasser, Forbrugsforeninger, Fabrikskøkkener og andre Indretninger til Arbejdernes Bedste.

Bestaar der saaledes end store Forskelligheder mellem Beretningerne, saa gælder det dog om dem alle, at de i god systematisk Orden bringer et meget betydeligt Stof. Særligt indgaaende behandler de alt, hvad der refererer sig til de ved Arbejdet passerede Ulykkestilfælde: man faar en Beskrivelse af de enkelte Tilfælde, Oplysninger om hvilke Indretninger, der er trufne eller bør træffes for at forebygge Ulykkestilfælde. Mindre indgaaende er de saakaldte »Berufskrankheiten« behandlede, rimeligvis fordi den medicinske Viden er mindre stærk end den tekniske hos Inspektørerne. Mange Bidrag til en Lønningsstatistik og overhovedet til Belysning af Arbejdernes Kaar gives ogsaa. I enkelte Beretninger findes særdeles fyldig Besked om det tekniske

Undervisningsvæsen. Det hele Arbejderforsikringsvæsen fremdrages ogsaa. Af og til gives ogsaa lidt Oplysning om, hvorlænge Arbejderne har arbejdet paa samme Sted. I det Foregaaende er der jo anført Exempler paa, hvad man vil finde i Beretningerne, — men ogsaa kun Exempler, paa ingen Maade nogen udtømmende Opregning. Saa meget er vist, at Socialforskere, de lovgivende og de administrative Myndigheder kan lære overordentligt meget af de østrigske Beretninger. Ogsaa selv de Industridrivende kan af dem øse mangan nyttig Lære. Og de ikke blot kan lære af dem; de gør det faktisk. »Da jeg inspicerede Gebrüder Thonets Møbel-fabrik i Bistritz«, saaledes hedder det f. Ex. i en af de mähriske Inspektørers Beretninger, »saa jeg, at man dér netop var i Begreb med at forsyne samtlige Save, Fræse- og andre Træforarbejdningsmaskiner med hensigtsmæssige Beskyttelsesindretninger. Som Rettesnor havde man taget sig de østrigske Fabrikinspektørers Beretninger fra 1884, og man bestræbte sig for at fjerne alle de i dem dadlede Mangler ved Maskinerne«. Dette er kun et enkelt Vidnesbyrd; et mere almindeligt Vidnesbyrd om, hvormeget Beretningerne læses, ligger deri, at det tykke Bind, der indeholder Beretningerne fra 1884, maatte udkomme i andet Oplag. Der er vist de Lande, hvor man ikke behøver at udgive Fabrikinspektør-Beretningerne i andet Oplag, og hvor de Industridrivende sandelig heller ikke vilde lære noget, om de overhovedet indlod sig paa at læse dem.

Hvad forøvrigt de Industridrivendes Forhold til Inspektionen angaar, findes der i de ovenfor meddelte Uddrag nogle Antydninger. Mange Industridrivende kommer Inspektørerne imøde med den største Tillid, betragter dem som Venner og paalidelige Raad-givere. Andre er mere mistroiske, ja ser endog undertiden Fjender i dem, som det gælder om muligt at værgе sig imod. Karakteristisk er det, hvad flere Inspektører fortæller, at Fabrikanterne ofte bliver ilde tilmode, naar Inspektørerne spørger om Arbejderstyrkens Størrelse, Lønningerne osv., eller naar de dvæler noget længere ved en eller anden Maskine, eller naar de taler med Arbejderne osv.! I det Hele synes den

østrigske Inspektion med Fasthed at hævde sine Fordringer ligeoverfor Arbejdsgiverne.

Arbejderne synes i enhver Henseende at have Grund til at være fornøjede med Inspektørerne. Vel fortæller Inspektøren for Steiermark og Krain, at Arbejderne dér ofte mener, at den fulde Nytte af Institutionen vil de først faa, naar Inspektørerne tages af selve Arbejdernes Klasse. Derom lader der sig dog sige adskilligt, ikke blot *pro*, men ogsaa *contra*. En Hovedfordring til Inspektørerne, naar de skal virke med Held, er en almen social Dannelse; desforuden maa de naturligvis være i Besiddelse af adskillige specielle Kundskaber. I Østrig synes Inspektørerne allerede at have udrettet saa meget, at Arbejderne kan stole paa dem. Faktum er da ogsaa, at Arbejderne mere og mere henvender sig til dem. Det vil sige: udenfor Fabrikerne; — i Fabrikerne maa Arbejderne være yderst tilbageholdende: udtaler de sig med andet end Ros og Lovprisning om Forholdene i Fabriken, sættes de paa Gaden; — det beretter flere af Inspektørerne, og Arbejdsgiverne undser sig ofte ikke ved offentligt at tilstaa, at det forholder sig saaledes. Men udenfor Fabrikerne paakalder Arbejderne i stedse større Omfang Inspektørernes Hjælp, anmoder dem ikke blot om at skride ind mod Ulovligheder, som Arbejdsgiverne gør sig skyldige i, men anmoder dem ogsaa om at mægle, hvor der opstaar Differencer mellem Arbejdsgiver og Arbejder, eller om at tilskynde Arbejdsgiverne til til Arbejdernes Bedste at gøre Ting, der vel ikke kan forlanges af dem, men som dog er ønskelige og rimelige. Men, paa den anden Side: at Arbejderne af deres Arbejdsgivere kun tør forlange, hvad der er billigt og rimeligt, — det søger Inspektørerne ogsaa bestandigt at gøre dem indlysende. Den Virksomhed, Inspektørerne har udfoldet udover, hvad der udtrykkeligt er paalagt dem, er overordenlig betydelig, og ved Læsningen af Beretningerne faar man det sikre Indtryk, at Inspektørerne hverken sparer paa Tid eller Arbejde, naar det gælder at komme Arbejderne til Hjælp paa den ene eller anden Maade.

De Pligter, der paahviler Inspektørerne, er i og for sig ikke lette. De er vanskelige, fordi det overhovedet altid er vanskeligt at rette paa Forhold, der er voxede fast. Men Vanskelighederne forøges ved en Modstand

paa et Sted, hvor der tværtimod burde findes Støtte. Herved sigtes ikke til den Modstand, Arbejdsgiverne ofte kan gøre; thi den Modstand var at vente: den er sædvanligvis forklarlig, og ofte meget undskyldelig. Men der sigtes til den Uvilje, den i alt Fald dvaske Lige-gyldighed, de kommunale Avtoriteter paa adskillige Steder, vistnok især i de mindre Kommuner, viser Fabrikinspektionen.

I den Skrivelse, hvorved Centralinspektøren over-sendte Beretningerne til den østrigske Handelsminister, taler han om Inspektørernes »durch Berufstreue ge-tragene Eifer« og om deres »von Liebe zu dem schönen Wirkungskreise beseelte Hingebung«. At disse Ord er mere end pæne Ord, derom vil Enhver føle sig overbevist, der læser Beretningerne.

Aleksis Petersen-Studnitz.
